

Dr. Veronika Rot Gabrovec

Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Mag. Savina Zwitter

Gimnazija Bežigrad, Ljubljana

NA OBISKU: DAAN BEEKE

PROJEKTNI MENEDŽER NIZOZEMSKÉ BRALNE
FUNDACIJE *STICHTING LEZEN*

Ob posvetu Bralnega društva Slovenije septembra prihaja v Ljubljano tudi Daan Beeke, predstavnik EuRead, evropskega konzorcija različnih neprofitnih organizacij, ki promovirajo branje. S seboj prinaša knjigo, v katero evropski državniki ob lokalnih ali regionalnih dogodkih, ki so povezani z branjem in pismenostjo, vpisujejo svojo zavezo, da bodo aktivno podpirali prizadevanja za boljšo pismenost. Strokovni posvet Bralnega društva Slovenije, na katerem se bo uradno pričel tudi letošnji Nacionalni mesec skupnega branja, bo nedvomno prava priložnost, da se Slovenija pridruži veliki evropski kampanji *Europe Reads* oziroma *Evropa bere* (<https://www.eu-read.com/europe-reads/>). Ta namreč ozavešča, spodbuja k aktivni držbi, obenem pa zaradi osebnih podpisov v knjigi, ki bo predložena v parlamentu v Bruslju, izraža upanje, da bodo obljube prinesle tudi odgovornost in dejanske rezultate.

Daana smo spoznali že pred nekaj leti v Amsterdamu, ko je tam potekala zaključna konferenca evropskega projekta ELINET. Vsak klepet z energičnim Nizozemcem je izdajal, da je odličen poznavalec književnosti, kulture branja ter aktivnosti, ki razvijajo pozitiven odnos do knjig in spodbujajo branje. Zato smo ga pred njegovim obiskom Ljubljane povabili na pogovor.

Daan, se nam lahko na kratko predstaviš? Še posebej nas zanima tvoja osebna izkušnja s knjigami, branjem, področjem pismenosti.

► Ime mi je Daan (kar je kratka oblika imena Daniël) Beeke. Že 11 let delam za nizozemsko bralno fundacijo *Stichting Lezen* kot projektni menedžer. Pred tem sem bil srednjošolski učitelj nizozemskega jezika in književnosti – to sem tudi doštudiral na univerzi. Kot večina ljudi sem zelo rad bral, ko sem bil otrok. Imel sem srečo, da sem imel prijazne učitelje, v osnovni šoli so nam vsako popoldne brali, doma pa so me k branju spodbujali starši (moja mama je bila vzgojiteljica v vrtcu). Ko sem postal sam učitelj, sem menil, da je poučevanje slovnice in jezika veliko lažje kot poučevanje književnosti. Pri slovnici gre pač za jasne odgovore, književnost pa samo postavlja vprašanja. Poleg tega sem imel malo časa za branje knjig, ki so jih brali mlajši učenci. A kljub temu sem tu in tam opazil, da se je kakšna stvar dobro posrečila: opazil sem, da znajo tudi mlajši učenci dobro razpravljati o svojih bralnih doživetjih, in tudi to, da je bil pisateljev obisk na naši šoli velika bralna spodbuda za starejše učence.

***Stichting Lezen* je fundacija, ki je bila ustanovljena pred tridesetimi leti, leta 1988. Na spletu lahko preberemo, da ste za promocijo branja od leta 1994 financirani s strani ministrstva za izobraževanje, kulturo in znanost, da promovirate branje tako v nizozemščini kot frizijščini, torej v obeh uradnih jezikih, ki ju govorijo prebivalci Nizozemske. *Stichting Lezen* si želi zagotoviti, da bi vsi mladi živeli v okolju, ki bi jim omogočalo branje za zabavo in izbiro knjig, ki jih zanimajo; zaveda se, da bodo mladi morda postali bralci za vse življenje, če bodo le pravilno nagovorjeni – tako pravite na svoji spletni strani (<https://www.lezen.nl/nl>). Bi kaj dodal?**

► Rad bi dodal, da smo 'strokovni center', kar pomeni, da je naša osrednja skrb zbiranje in razširjanje strokovnega znanja o branju in promociji branja. Mislim, da smo pomembni – ni jih veliko, ki toliko poznajo pomen branja, ki toliko vedo o tem, kako pomagati mladim ljudem, da postanejo bralci. Pri širjenju znanja uporabljamo vse kanale, ki jih le moremo: spletne strani, revije, brošure in letake, družbena omrežja; organiziramo konference, posvete izvedencev ... Znanje, ki ga imamo, in orodja predajamo drugim strokovnjakom: vzgojiteljem, učiteljem, knjižničarjem. Načrtujemo, oblikujemo in financiramo promocijske programe o branju. In kadar v javnosti beseda nanese na branje, družbo seveda obveščamo o tem, kako nam gre.

Če prav razumem vašo spletno stran, se osredotočate predvsem na mlade, stare tja do 18 let?

► Ne, ta podatek je treba posodobiti, ukvarjamo se tudi z dvajsetletniki. Zakaj? Ker mislimo oziroma vemo, da v svojih prvih dvajsetih letih človek postane bralec – ali pa je izgubljen. V teh letih si namreč še obkrožen s strokovnjaki, poleg so tudi starši, ki ti lahko pomagajo, da postaneš bralec – če le imajo prava orodja in se zavajajo pomena branja.

Kdo pa je deležen vaše največje pozornosti?

► Ko gre za programe promocije branja, potem je največji delež našega denarja in časa porabljen za delo z mlajšimi starostnimi skupinami. To so pač leta, ki so najpomembnejša za bralno socializacijo. Po drugi strani pa smo, kot rečeno, razširili starostne meje z 0–18 na 0–20 let, ker vemo, da veliko mladih v starostni skupini 18–20 let nima razvitih bralnih zmožnosti in potrebuje podporo.

Pa se kdaj s kakšno dejavnostjo osredotočite samo na fante? Sprašujem, ker sem slišala ali brala o mnogih evropskih projektih, ki so organizirani samo za fante – pa čeprav mnogi strokovnjaki opozarjajo, da se je treba osredotočati predvsem na bodoče bralce in ne na njihov spol.

► Običajno ne – večina programov je brez razlik narejenih za dekleta in fante. Vendar pa iz raziskav vemo, da

nekatero razlike vendarle obstajajo; ko promoviraš branje, jih moraš upoštevati. Dekleta so (na splošno) boljše bralke in se bolj zanimajo za branje zgodb. Fantje se mogoče bolj zanimajo za neleposlovje, kar je dober razlog, da se pri programih vključuje tudi neleposlovje. Naj omenim še kampanjo, ki jo je v letih 2014 in 2015 *Stichting Lezen* usmerila k očetom. Raziskave so namreč pokazale, da je v večini družin običajno mati tista, ki je sama bralka, in tista, ki bere otrokom. Mislili smo si torej, da bi pri promociji branja imeli še večji učinek, če bi pripravili očete, da bi oni glasno brali otrokom in ne mame. Kampanja je bila zelo uspešna. Nekateri so nam sicer očitali, da poudarjamo tradicionalne vloge v družini. A večina je vendarle razumela, da je bila kampanja namenjena spoznanju, da je pomembno, da so pri podpori branja vključeni vsi družinski člani.

Se je kdaj zgodilo, da so kakšne aktivnosti, ki ste jih sicer namenili obema spoloma, naleteli na boljši odziv samo pri fantih – ali pa samo pri dekletih?

► Ne, česa takega se ne spomnim.

In kaj od vsega, kar organizirate, se ti zdi najbolj učinkovito?

► Zdi se mi, da je na splošno najbolj učinkovito, ko z drugimi delimo (znanstveno dokazano) znanje, vedenje o branju in promociji branja. Seveda so pomembni tudi sami dogodki in aktivnosti, še zlasti ko gre za ozaveščanje javnosti. A pri promociji branja gre za sistematičen, strukturiran pristop vseh vpletenih, in to na vseh ravneh: pri starših, v šolah, v skupnostih, po vsej državi. Če ni pravih naložb v branje, bodo bralne zmožnosti padle.

Kot si že omenil, ste pri svojem delovanju ugotovili, da morajo biti vaše aktivnosti osredotočene tudi na odrasle. S kom vse sodeluje *Stichting Lezen*? Omenil si starše – kaj pa učitelji? Knjižničarji?

► Seveda sodelujemo z odraslimi, naša ciljna skupina so različni strokovnjaki. In nočem se ravno hvaliti, ampak mislim, da smo lahko ponosni na dejstvo, da 4 od 10 staršev novorojenčkov obiščejo knjižnico in včlanijo svojega otročka. To je posledica vabila, ki ga prejmejo v okviru programa BookStart, znotraj katerega

otrokom v zgodnjem otroštvu podarimo knjigo. In še z eno lepo številko se lahko pohvalim: 200.000. Toliko otrok sodeluje v našem Nacionalnem tekmovanju v glasnem branju. Res je, številka predstavlja otroke, ampak na tekmovanje jih seveda prijavijo njihovi učitelji: več kot 50 % šol se prijavi na tekmovanje.

Kakšno tekmovanje je to?

► Pravzaprav gre za tri tekmovanja: za osnovnošolce, za prvi letnik srednjih šol in v zadnjih nekaj letih tudi tekmovanje za študente, bodoče učitelje – tudi oni se morajo zavedati, da bo njihovo glasno branje otrokom, ko se bodo enkrat podali mednje v razred, izjemno pomembno. Otroci prostovoljno tekmujejo najprej v razredu, potem imajo šolsko tekmovanje, sledi regijsko in na koncu jih čaka finale na državni ravni. Študentsko tekmovanje je veliko manjše – mislim, da vsak bodoči učitelj lahko tekmuje na enem dogodku.

Kaj pa razni bralni predlogi, ki jih pripravljajo učitelji in tudi starši? Narejeni so z najboljšimi nameni, a se pogosto zgodi, da mladini naša izbira čtiva ni všeč. Berejo že, a segajo po svoji izbiri avtorjev, po svojih naslovih.

► Rekel bom samo: pustite jih brati.

A verjetno se strinjaš, da je pomembno, da spodbujamo branje besedil, za katera verjamemo, da so kakovostna.

► Če gledamo strogo s stališča promocije branja, potem razlikovanje med visokokakovostnimi in nizkokakovostnimi knjigami ni pomembno, tako je moje mnenje. Bolj pomembno je, da otrok, mlada oseba najde knjigo, ki ji ali mu je všeč; tako, pri kateri uživa do te mere, da hoče še eno in potem še eno. Pri mojem sinu se je nekaj takega zgodilo ob knjigah o Geronimu Stiltonu. Meni te knjige niso bile všeč in mu jih celo sploh nisem hotel brati, a sem opazil, da jih je bral z neznanskim veseljem in bil vsakič, ko je kakšno prebral, strašno ponosen. Tako je prebral celotno serijo, in ko je prišel do zadnje, je bil pripravljen brati tudi druge knjige. Njegova bralna zmožnost se je zares izboljšala: bral je lahko tudi knjige, ki so bile kakovostnejše.

Podobno izkušnjo imam tudi sama – pri nas doma so bile nekaj časa zelo priljubljene vile, tiste mavrične pa vremenske ... In potem so nekega dne odfrfotale in nadomestile so jih zgodbe in knjižne osebe, ki niso narejene vse po istem (slabem) kopitu. Od srca se mi je odvalil velik kamen.

► Seveda, vsi si želimo, da bi vsi otroci in vsi odrasli brali visokokakovostno literaturo. A nekateri je ne bodo nikoli. Tisti pa, ki bodo segali po kakovostnih besedilih, bodo tja prispeli s pomočjo takih ali drugačnih besedil, ki jim pač ugajajo.

Kaj pa tako ali drugače predpisana besedila? Si na Nizozemskem kdaj pomagata z bralnimi seznamami?

► Na Nizozemskem smo imeli velike debate o tovrstnih seznamih – nekateri (avtorji) so trdili, da so bralni seznam škodljivi, drugi spet, da so zelo pomembni, kajti otroci tako spoznajo »visoko literaturo«. V bistvu se strinjam z obema pogledoma. Mislim, da so lahko bralni seznam koristni v izobraževalne namene, vendar morajo bralca pričakati na koncu bralnosocializacijskega procesa, ne na začetku. Če hočeš promovirati jogging, najbrž ne začneš s prijavo na maraton, kajne?

Zakaj ste se v Stichting Lezen odločili, da se pridružite kampanji Europe Reads? Kaj misliš, da boste – pravzaprav bomo, kampanji se pridružuje tudi Slovenija – s tem dosegli?

► Povsem samoumevno je bilo, da smo se pridružili *Europe Reads*; menimo, da promocija branja ni pomembna le na nacionalni ravni. *Europe Reads* jasno poziva Evropsko komisijo, naj promovira branje na ravni Evrope. Poleg tega povezuje že obstoječe evropske kampanje, kar je še dodatna spodbuda za vse vpletene.

Imaš že kakšne izkušnje s podobnimi kampanjami, ko se strokovnjakom s področja branja pridružijo tudi politiki? Vemo, da nizozemske organizacije, ki se ukvarjajo s pismenostjo in branjem, pogosto organizirajo aktivnosti pod pokroviteljstvom princeze Laurentien.

► Kampanja *Europe Reads* je po mojem mnenju precej posebna, celo unikatna. A vključevanje politikov na najvišjih položajih je nujno za vsako

organizacijo, ki promovira branje. Na Nizozemskem ob dnevu glasnega branja običajno vključimo vse vrste strokovnjakov, ki berejo otrokom – nekateri med njimi so znani po vsej državi. Ampak med sodelujočimi so lahko tudi policisti, gasilci, župani. Tudi politiki, ki delujejo na državni ravni, se radi vključijo – in seveda tudi princeza Laurentien, ki je zelo vpeta v različne promocije branja in v boj proti nepismenosti.

Je kaj, kar v programih in v kampanjah za promocijo branja pogrešaš?

► Šele pred kratkim se je dodobra razcvetela debata o raznolikosti v književnosti. Mislim, da se je treba zavedati, da večina protagonistov v otroških knjigah predstavlja oziroma je predstavljal le en del naše družbe; to seveda pomeni, da se otroci, ki izhajajo iz drugačnega okolja, nikoli ne bodo prepoznali v knjigah. In to spoznanje je izjemno pomembno tudi za načrtovanje bralnih programov. S tem je povezano še nekaj: zelo je pomembno, da glasno beremo otrokom, zato moramo seveda to spodbujati. A kaj naj storimo, kadar starši govore drug jezik, kot je jezik okolja, jezik, ki se uporablja v šoli? Naj omenim eno uspešnih akcij: knjiga, ki je bila izbrana in ponatisnjena za naš Teden glasnega branja, je bila ob tej priložnosti podprta z aplikacijo v šestih različnih jezikih. Tako je kampanja postala precej bolj relevantna za migrantne.

Vem, da omogočate tudi obiske pisateljev na šolah. Ali verjameš, da srečanja učencev z avtorji učence spodbudijo, da več berejo? Se spomniš kakšnega posebnega dogodka?

► Ne samo da to verjamem, celo vem, da to resnično drži. V naši lanski raziskavi se je izkazalo, da imajo srečanja z avtorji zelo pozitiven učinek na odnos do branja. Naj omenim kampanjo, namenjeno naši starejši skupini bralcev, *Knjižni teden za mlajše odrasle*. Del te kampanje je velika turneja avtorjev: 21 avtorjev v tem tednu obišče 100 šol in nagovori več kot 10.000 učencev. Akcija je zelo priljubljena tako med učenci kot tudi med avtorji. Avtorji imajo radi obiske na šolah, večina učencev pa pravi, da jim je všeč, če pisatelji pridejo in jim pripovedujejo o svojem delu.

Če se prav spominjam, Stichting Lezen spodbuja tudi kreativno pisanje, kajne? Ali misliš, da ljudje, ki jih spodbujamo k pisanju, postanejo tudi (bolj) navdušeni bralci?

► O tem obstajajo nedavne raziskave: za take trditve ni nedvomnih znanstvenih dokazov. Ampak obenem tudi ni dokazov, da bi kreativno pisanje povzročalo škodo. Tisti, ki se ukvarjajo s kreativnim pisanjem, resnično verjamejo, da pomaga. Nizozemski učenci imajo kreativno pisanje radi, zato ga obravnavamo kot zanimivo dejavnost.

Zanima me seveda tudi, kako pogosto bereš sam.

► Zelo pošten bom: ne berem dovolj, vsaj zdi se mi tako. Več knjig začnem brati, kot jih dokončam. Morda je to zato, ker vedno iščem tisto globoko, intenzivno bralno doživetje, ki pa ga človek redko doživi. Svoje branje lahko razdelim na tri vrste: branje za zabavo, službeno branje in pa branje svojima otrokoma. Za zabavo berem predvsem leposlovje, knjige mi priporočijo prijatelji ali pa so bile v časopisu deležne dobre kritike. Včasih me zanese tudi med neleposlovne knjige, pa tudi po poeziji včasih sežem. Službeno preberem večino naslovov, ki so nominirani za literarne nagrade, včasih pa tudi kakšno knjigo za mlajše odrasle, tako, ki je priljubljena v 'moji' starostni skupini (moja profesionalna pozornost velja otrokom v srednji šoli, gimnazijcem).

In koliko še bereš otrokoma?

► Sin je star že skoraj 14 let, hči pa 10. Vem, da bi moral obema še vedno brati, ampak moj sin bere tako veliko in tako hitro, da ga resnično ne morem dohajati. Hči je že kakšno leto oboževalka Harryja Potterja, kar je imenitno, saj ji je to pomagalo, da je postala bralka. A ko ji zvečer berem, sam izbiram drugačne knjige; tako bo imela pregled nad širšim naborom knjig in bo lažje našla novo čtivo, ko bo končala, kar trenutno bere.

Ker na Nizozemskem ustvarja toliko odličnih in zelo specifičnih avtorjev, te moramo pobarati: imaš morda svojega najljubšega nizozemskega avtorja?

► Ne, pravzaprav nimam enega samega najljubšega avtorja. A če naj priporočim nizozemske pisce, no, potem bom rekel Jan Paul Schutten

(za neleposlovje) in Anna Woltz (leposlovje) – priporočam ju 10–12 let starim bralcem. Ali pa seveda dobitnik nagrade ALMA, Bart Moeyaert. Odraslim po vsej Evropi se bo verjetno zdel zanimiv Ilja Leonard Pfeiffer, ki piše o migrantskih temah. In na koncu, če le kje najdeš kakšno njeno knjigo, poskusi z Esther Gerritsen.

Bi rekel, da je Nizozemska dežela bralcev? Ali na javnih mestih vidiš ljudi, ki berejo? Je pri vas branje že tradicionalno vrednota?

► Mislim, da ima branje res že po tradiciji posebno mesto v družbi. Nizozemska je pač večinsko protestantska dežela – morda se vama bo zdelo čudno, da to omenjam, ampak dejstvo je, da so protestanti postali protestanti prav zato, ker so želeli, da ljudje berejo sami in ne, da jim berejo duhovniki. Še pred nekaj desetletji je prav vsako gospodinjstvo imelo vsaj eno knjigo, Biblijo – res pa je, da je bila v mnogih primerih to tudi edina knjiga. Vendarle sodobne Nizozemske ne bi opisal kot dežele bralcev, čeprav so branje in knjige še vedno pomembne. Knjižnice so še vedno največji klubi na Nizozemskem, nobena druga organizacija nima toliko članov – tako mi vsaj zatrjujejo knjižničarji, sam tega nisem preverjal. A še vedno potrebujemo organizacije, kot

je *Stichting Lezen*. In dokler je naše delo še potrebno, potem je še vedno veliko možnosti za izboljšave.

Kaj pa javna vabila k branju? V Kani nadi sem videla ogromne plakate, ki z zanimivimi odlomki iz knjižnih besedil skušajo mlade zvabiti k poletnemu branju; poznam tudi akcije, ki so vezane na določeno okolje (kot recimo uspešna kampanja *Poetry on the Underground* na londonski podzemni železnici) – imate kaj podobnega tudi na Nizozemskem?

► Ne ravno na državni ravni. Omenim pa lahko recimo Rotterdam, mesto, ki gosti svetovno znani festival poezije. Tam lahko najdete poezijo vsepovsod, na javnih stavbah, na smetarskih vozilih ... A to je večinoma zasebna pobuda. No, včasih spodbuda pride tudi od mestnih oblasti. Neka nizozemska raziskovalka je dejansko naredila študijo o različnih oblikah poulične poezije in potem ustvarila spletno stran, kamor lahko vsakdo naloži fotografije.

Kakšna pa je davčna stopnja na knjige na Nizozemskem? Če imate nižjo kot mi (9,5 %), mogoče več, kako vam je to uspelo?

► Dobro vprašanje. O tem, kako določajo cene knjigam na Nizozems-

kem, bi se lahko dolgo pogovarjali ... Od januarja 2019 imamo 9 % DDV. Prej je bil 6 %. Običajen davek na potrošne izdelke je 21 % (tudi od letošnjega januarja). Ceno knjige pri nas določamo zakonsko – gre za Zakon o fiksni ceni knjige. Založnik se odloči za ceno in nobena trgovina ne sme knjig prodajati pod tem zneskom. Če knjiga ne gre dobro v prodajo, potem založnik lahko dovoli, da se fiksna cena umakne in trgovine jo lahko ponudijo po nižani ceni. Ta zakon naj bi zaščitil knjižno industrijo, kar se nam na Nizozemskem zdi pomembno. Ne vem pa, če deluje tudi v prid promociji knjig.

Morda veš kaj več o medgeneracijskem branju, imate na Nizozemskem kakšne tovrstne bralne skupine?

► Mislim, da tega nimamo ravno zelo veliko – res pa je tudi, da se s tem ne ukvarjam. Hočeš, da preverim?

Najlepša hvala, Daan – povedal si nam marsikaj zanimivega. Prihranimo kakšno temo še za naslednjič, ko se ponovno srečamo ob skupni akciji!